

INSTITUT ZA PRAVNE STUDIJE

PRAVNO PREPOZNAVANJE TRANSRODNIH OSOBA U PRAVNOM SISTEMU CRNE GORE

Autori:

**Doc. dr Ilija Vukčević
mr Milorad Marković**

Novembar 2016. godine

1. UVODNA RAZMATRANJA

Država Crna Gora spada u onaj red država koja zabranjuje diskriminaciju po osnovu rodnog identiteta i pruža mogućnost operativnih promjena prilagođavanja pola uz finansiranje iz fonda zdravstvenog osiguranja. Međutim, sa aspekta pravnog prepoznavanja transrodnih osoba Crna Gora je ostala na nivou deklarativne zabrane diskriminacije. Stanje pravne nesigurnosti koje proizilazi iz nedostatka normativnog okvira koji bi pružio mogućnost punog uživanja rodnog identiteta transrodnih osoba samo po sebi je diskriminatorno, a posebno kada se uđe u konkretne životne okolnosti. Ovakvo stanje u mnogome ugrožava i slobodu transrodnih osoba da se izraze u svijetlu svog rodnog identiteta pa kao što je to slučaj i sa drugim oblicima diskriminacije i ovdje njihova društvena nevidljivost kao posledica nepostojanja pravnog i društvenog priznanja predstavlja osnovnu karakteristiku.

Načelne garancije zaštite od diskriminacije po osnovu rodnog identiteta ni najmanje nijesu dovoljne i nijesu u skladu sa međunarodnim standardima u oblasti ljudskih prava ali i ukazuju na neispunjenje pozitivnih obaveza Crne Gore kao države na međunarodnom planu.

Iako je ova studija prije svega stručnog karaktera priroda problema koju obrađuje, što i sadržina iste jasno ukazuje, ukazuje na nedostatak transparentnosti i opšte informisanosti javnosti. Stoga je nužno na ovom mjestu i ponoviti definicije značajne za puno razumijevanje i prihvatanje problema kao izazova kojem treba pristupiti.

Prije nego što se daju definicije najznačajnijih pojmova nužno je napomenuti da se pojam „život u drugačijem rodnom identitetu“, za potrebe ove studije i rezultata u vidu nacrt predloga Zakona o rodnom identitetu koristi kao generički pojam za uslove pod kojim određeno lice može izvršiti formalno pravno registrovanje u rodu kojem želi i formalno pripadati. Koji su to uslovi je pitanje pravnog sistema i stepena priznavanja slobode izražavanja u rodu koji osobi nije pripisan rođenjem. Ti standardi su različiti u zavisnosti od nivoa pravne obaveznosti, bilo međunarodne ili nacionalne ili konkretnog prava koje zavisi od prepoznavanja identifikacije sa rodom kojem osoba rođenjem ne pripada. Oni se kreću od izjave lica da se identifikuje suprotno od pola pripisanom pri rođenju do prolaska kroz hormonsku terapiju i/ili operativne zahvate. No, sama studija kao i nacrt predloga Zakona će dati odgovore šta se sve u konkretnim razmjerama ima smatrati uslovom za pravno prepoznavanje života u drugačijem rodnom identitetu u formalno-pravnom smislu.

Rodni identitet: Pod rodni identitetom podrazumijeva se sopstveni rodni doživljaj koji ne mora zavisiti od pola koji je utvrđen i upisan prilikom rođenja. Rodni identitet tiče se svakog lica i ne podrazumijeva samo binarni koncept muškog ili ženskog.¹

Rodno izražavanje: Vizuelna i spoljna prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odijevanje, odjevne ili tjelesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tijela.²

Transrodno: Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko djelimično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodni i polnim ulogama. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.³

Transrodna osoba: Osoba čiji rodni identitet i/ili rodno izražavanje nije u skladu s uvriježenim (nametnutim) tradicionalnim rodni ulogama i normama.⁴

Transseksualna osoba: Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da promijeni pol i osoba koja je djelimično ili potpuno modifikovala (uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije) tijelo i prezentaciju, izražavajući svoj rodni i/ili polni identitet i osjećaj sebe.⁵

Trans muškarac: osoba koja se identifikuje kao muškarac, kojoj je pri rođenju pripisan ženski pol

Trans žena: osoba koja se identifikuje kao žena, kojoj je pri rođenju pripisan muški pol

Rodno nebinarna osoba: osoba koja se rodno identifikuje van binarnog koncepta koji obuhvata „muško“ i „žensko“.

Transvestija / transvestit / transvestiti: Osobe koje vole da nose odjeću suprotnog pola. Transvestija, tj. preoblačenje nije povezano sa seksualnom orijentacijom. Transvestiti mogu biti i heteroseksualne i istopolno orijentisane osobe.⁶

Interpolna osoba: Osoba čije biološke polne karakteristike ne spadaju u jasno definisane muške ili ženske kategorije, ili spadaju u obje kategorije, u daljem tekstu interpolne osobe.⁷

---

¹Član 19 st.4 Zakona o zabrani diskriminacije, "Sl. list Crne Gore", br. 46 od 6. avgusta 2010, 40/11, 18/14.

² Labris Čitanka: Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, LABRIS, Beograd, 2009.

³Ibid.

⁴ Labris Čitanka: Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, LABRIS, Beograd, 2009.

⁵Ibid.

⁶Ibid.

⁷http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/how_to_be_a_great_intersex_ally_a_toolkit_for_ngos_and_decision_makers_december_2015_updated.pdf

Transfobija: Odnosi se na negativna kulturološka ili lična ubjeđenja, mišljenja, stavove i ponašanja bazirana na predrasudama, preziru, strahu i/ili mržnji prema trans-osobama ili se protive varijetetima u rodnom identitetu i rodnom izražavanju. Institucionalna transfobija manifestuje se kroz zakonske sankcije, patologizaciju i nepostojeće/neodgovarajuće mehanizme za suzbijanje nasilja i diskriminacije. Društvena transfobija manifestuje se kroz fizičko nasilje i druge oblike nasilja, govora mržnje, diskriminacije, prijetnji, marginalizacije, društvene isključenosti, egzoticizma, ismijavanja i uvreda.⁸

2. EVROPSKO PRAVO I PRAVNO PREPOZNAVANJE

Pošto je Crna Gora punopravna članica Savjeta Evrope pravila stvorena u ovom pravnom okviru zahtijevaju poseban osvrt. Ista je moguće podijeliti na ona svorena u praksi ESLJP, kao i ona koja izvire iz raznih dokumenata usvojenih od drugih institucija ove organizacije.

2.1. PRAVO SAVJETA EVROPE

2.1.1. Praksa Evropskog suda za ljudska prava

Za mnoge trans i interpolne osobe, prepreke pravnog i društveno priznavanja rodno i polnog identiteta ograničava njihovu sposobnost da u potpunosti uživaju svoja ljudska prava. Evropski sud za ljudska prava je uputio nekoliko ključnih pitanja vezanih za rodni identitet - uključujući pravno priznavanje postoperativnog rodno identiteta , ograničenja u pogledu operativnih zahvata procesa prilagođavanja pola, kao i pravo na brak za postoperativne trans osobe.

Sa aspekta okvira u kojima se kretao ECHR u svojoj praksi nužno je naglasiti da se sve presude odnose na trans osobe koje su se već bile podvrgle hormonskoj terapiji i potpunoj ili djelimičnoj operaciji. Kao što je to bio slučaj i sa evolucijom prakse ECHR kod homoseksualaca i kod trans osoba poseban značaj se davao nacionalnim pravnim sistemima u oblasti porodičnog života. I tek je uspostavljanje normativnih okvira u pojedinim državama ugovornicama uticalo na zauzimanje jasnog stav u pravcu zaštite ljudskih prava trans osoba iz člana 8 Konvencije, odnosno prava na privatni i porodični život.

---

⁸ ILGA Europe Glossary, jul 2011, http://www.ilga-europe.org/home/publications/ilga_europe_glossary

2.1.1.1. ***Biološke karakteristike kao kriterijum za utvrđivanje pola***

U prvim predmetima koji su se pojavili pred ECHR pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života kroz pravno prepoznavanje promjene pola trans osobaje bilo ograničeno stavom da se *operacija prilagođavanja pola ne dovodi do sticanja svih bioloških karakteristika drugog pola* ostavljanja nacionalnim pravnim sistemima da regulišu ovo pravo trans osoba.

U slučaju *Rees protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁹, žena i muškarac trans osobasu se žalili da zakoni Velike Britanije ne daju pravni status koji odgovara njegovom stvarnom stanju.

Evropski sud za ljudska prava smatrao da nije bilo povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Evropske konvencije o ljudskim pravima. Promjene koje zahtjeva podnosilac bi podrazumijevale modifikovanje sistema za vođenje matične knjige rođenih, koje bi imalo značajne administrativne posledice i nametnulo nove obaveze na ostatak populacije. Osim toga, Sud je pridao značaj činjenici da je Velika Britanija snosila troškove medicinskog tretmana podnosioca predstavke.

Međutim, Sud navodi da je svjestan "***ozbiljnosti problema koji utiču na transeksualne osobe i njihove patnje***" i preporučio "*praćenje potreba za primjenu odgovarajućih mjera, posebno imajući u vidu naučni i društveni razvoj*" (pasus 47 presude).

Sud je takođe smatrao da nije bilo kršenja člana 12 (pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice) Konvencije. Utvrđeno je da je tradicionalni koncept braka zasnovan na zajednici između osoba suprotnog biološkog pola. Države imaju moć da regulišu pravo na brak.

Ovakav stav je ECHR i četiri godine kasnije u predmetu **Cossey protiv Ujedinjenog Kraljevstva**¹⁰ i nisu pronašli nove činjenice ili posebne okolnosti koje bi dovele da odstupa od ranije presude (*Rees protiv Ujedinjenog Kraljevstva*). ECHR je i u ovom predmetu utvrdio da nije bilo kršenja člana 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije. Sud je ponovio da "*operacija promjene pola nije dovela do sticanja svih bioloških karakteristika*

---

⁹*Rees v. the United Kingdom*, br. 9532/81, 17. oktobar 1986

¹⁰*Cossey v. the United Kingdom*, br.10843/84, 27 Septembar 1990

drugog pola" (pasus 40 presude). **Sud je takođe konstatovao da zabilježba u matičnoj knjizi rođenih ne bi bilo odgovarajuće rješenje.**

U istom predmetu Sud je takođe utvrdio da nije bilo kršenja člana 12 (pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice). U prilog tradicionalnom konceptu braka navodi se kao "*dovoljan razlog za nastavak prihvatanja bioloških kriterijuma za utvrđivanje pola osobe za potrebe braka*" i da je na državama da regulišu ostvarivanje prava na sklapanje braka.

U predmetu **B. protiv Francuske**¹¹ Sud je po prvi put zaključio da je došlo do povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije u predmetu koji se tiče prepoznavanja transeksualnih osoba. Trans muškarac se žalio Sudu na odbijanja francuskih vlasti da izmjene i dopune registar građanskog statusa u skladu sa njegovim željama.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije, uzimajući u obzir faktore razlikovanja ovog slučaja od *Rees protiv Ujedinjenog Kraljevstva* i *Cossey protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, a naročito razlike između Velike Britanije i Francuske u pogledu sistema matičnih evidencija. Dok je u Velikoj Britaniji bilo velikih prepreka koje su sprečavale izmjene matičnih knjiga rođenih, u Francuskoj matične knjige su bile predviđene da se ažuriraju za života osobe u pitanju. Sud je primijetio da u Francuskoj mnogi zvanični dokumenti otkrivaju "neslaganje između pravno prepoznatog pola i očiglednog pola transseksualca" (pasus 59 presude), koje se takođe pojavilo na dokumentim za socijalno osiguranje i uplatnicama. Shodno tome, Sud je smatrao da odbijanje da se izmijenematične knjige u dijelu koji je zahtijevao podnosilac predstavke stavlja podnosioca "u svakodnevnu situaciju koja nije bila u skladu sa poštovanjem njenog privatnog života".

Međutim, ovaj predmet nije napravio potpuni otklon od prethodnog stava Suda, već je svoju presudu zasnovao imajući u vidu **nacionalne pravne okvire ne izdižući prava iz člana 8 na nivo univerzalnih prava kada su u pitanju transeksualne osobe**. Dajući prednost državama da regulišu ovo pitanje Sud je i u presudama koje su uslijedile potvrdio suštinsko neodstupanje od stava prvobitno zauzetog u predmetu *Rees protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.

---

¹¹**B. v. France**, br. 13343/87, 25 Mart 1992

U ovom kontekstu je Sud zadržao stav u predmetima sve do kraja 20 vijeka pa je u predmetima **X, Y i Z protiv. Ujedinjenog Kraljevstva**¹² i **Šefild i Horsham protiv Ujedinjenog Kraljevstva**¹³, utvrdio nepostojanje povrede člana 8 i 2 Konvencije ali je istovremeno i ukazao na posebnu pažnjukada su prava trans osoba u pitanju.

U prvom predmetu podnosilac predstavke, Xtrans muškarac, je živio u trajnoj i stabilnoj zajednici sa drugim podnosiocem predstavke, Y (žena). Treći podnosilac Z , rođen je od drugog podnosioca predstavke kao rezultat vještačke oplodnje od strane donatora. Podnosioci predstavke su tvrdili da je nedostatak pravnog priznavanja odnosa između X i Z predstavlja kršenje člana 8 Konvencije jer je X odbijen da bude upisan kao otac podnosioca Z, a što je imalo posledice na uživanje određenih prava i beneficija od strane podnosilaca predstavke.

Dok Sud je zaključio da ovde nije bilo povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije, ipak je priznao postojanje porodičnog života između trans muškarca i djetetanjegovog partnera: "X je djelovao kao Z-ov "otac" u svakom pogledu "od rođenja. U ovim okolnostima Sud smatra da (de fakto) porodične veze povezuju tri podoosioca predstavke. "(Stav 37 presude).

U **Šefild i Horsham protiv Ujedinjenog Kraljevstvaslučaju**, Sud nije bio ubijeđen da bi trebalo da odstupa od svojih Rees i Cossey presuda: „*transseksualnost nastavlja da podiže kompleksna naučna, pravna, moralna i socijalna pitanja u pogledu kojih ne postoji generalno zajednički pristup među državama ugovornicama*"(stav 58 presude).

Sud je smatrao da nije bilo povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života), 12 (pravo na brak i zasnivanje porodice) i 14 (zabrana diskriminacije) Konvencije. Međutim, potvrdio je "*da je oblast treba da bude pod stalnim razmatranjem od strane država ugovornica*" (pasus 60 presude), u kontekstu "*povećane društvene prihvatljivosti ove pojave i značajnijeg prepoznavanja problema sa kojima se transeksualne osobe susreću nakon operacije promjene pola*".

U svimprednje navedenim predmetima protiv Velike Britanije, Sud je zaključio da se odbijanje država, daizmijeni podatke u matičnoj knjizi rođenih i izdaje izvode iz matične

---

¹²*X,Y andZv. the United Kingdom*,(br 21830/93.), 22. april 1997

¹³*Sheffield and Horsham v. the United Kingdom*, br. 31–32/1997/815–816/1018–1019, 30 Jul 1998

knjige rođenih, čija se sadržina i priroda razlikuju od sadržine i prirode prvobitno upisanih podataka o nečijem polu, *ne može smatrati miješanjem u pravo na poštovanje privatnog života*. Takođe je zaključio da Država nema pozitivnu obavezu da izmijeni postojeći sistem upisa u matične knjige rođenih uvođenjem novog sistema ili vrste dokumenata koji bi se koristili za dokazivanje trenutnog građanskog statusa. Isto tako, Država nije dužna da dozvoli unošenje napomena u postojeće matične knjige rođenih niti da takvu vrstu napomena drži u tajnosti od trećih lica. Ovakav stav Suda je evoluirao tek donošenjem presude 2002 godine donošenjem presude u predmetu **Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva**.

2.1.1.3. Odustanak od teorije bioloških karakteristika i ograničenja pravnog prepoznavanja promjene pola

Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva¹⁴ predstavlja ključni predmet u uspostavljanju okvira nesmetanog uživanja prava na poštovanje privatnog i porodičnog života trans osoba koji su se podvrgli operativnim zahvatima procesa prilagođavanja pola. Stavom suda u ovom predmetu se utvrđuje da „*stres i otuđenje proistekli iz nesklada između položaja u društvu koji zauzima transeksualna osoba koji je putem operacije promijenio pol i položaja koji mu nameće zakon koji odbija da prizna njegov promijenjeni pol ne može se smatrati manjom neprijatnošću nastalom zbog jedne formalnosti. Tu dolazi do sukoba između društvene realnosti i prava, što transeksualna osoba stavlja u jedan neprirodan položaj koji kod njega može da izazove osećanja ranjivosti, poniženja i strepnje*“ (pasus 77).

Podnosilac predstavke se žalila na nedostatak pravnog priznanja njene promjene pola, a posebno njenog tretmana u pogledu zapošljavanja i njenih penzionih prava i iz oblasti socijalnog osiguranja i njene nemogućnosti da stupi u bračni odnos.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodični život) Konvencije, zahvaljujući jasnom i kontinuiranoj međunarodnoj tendenciji ka većoj prihvaćenosti *transeksualnih osoba* i prema pravnom priznavanju novog polnog identiteta postoperativnih *transeksualnih osoba*. "***S obzirom da ne postoje značajni faktori javnog interesa koji bi odnijeli prevagu nad interesom ove podnositeljke zahtjeva za dobijanje***

---

¹⁴*Christine Goodwin v. the United Kingdom*, br. 28957/95, 11. jul 2002. (Velika porota)

pravnog priznanja promjene pola kojoj se podvrgla, Sud zaključuje da je pojam pravične ravnoteže u Konvenciji sada odlučno naginje u korist podnositeljke zahtjeva"(pasus 93 presude).

Sud je takođe smatrao da je došlo do povrede člana 12 (pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice) Konvencije. Sud ***"ustanovio da test poklapanja bioloških faktora više ne može da se smatra presudnim za odbijanje da se u pravnom smislu prizna pol transeksualne osobe koji je promijenjen operativnim putem"*** (pasus 100). Sud je smatrao da je na državi da odredi uslove i formalnosti za sklapanje brakova trans osoba, ali da ***"ne nalazi opravdanje za zabranu transseksualcima da uživaju pravo na sklapanje braka pod bilo kakvim okolnostima"*** (pasus 103).

2.1.1.3. Transformacija braka nakon promjene pola

Jedno od spornih pitanja u pogledu prava trans osoba jeste i pitanje posledica promjene pola na brak koji je postojao prije i u toku tretmana promjene pola. U presudi **Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva** nesumnjivo je utvrđeno pravo transeksualne osobe da može bez bilo kojih ograničenja zaključiti nov brak shodno svom novom polu i prema pravu same države. Takođe, u istom pasusu (103) Sud utvrđuje da „lako država ugovornica, pored ostalog, mora da utvrdi uslove pod kojima lice koje traži da u pravnom smislu bude priznato kao trans osoba treba da dokaže da je promjena pola obavljena na odgovarajući način ili uslove pod kojima prethodni brakovi prestaju da važe, kao i formalnosti koje će se primenjivati na buduće brakove (uključujući, na primer, informacije koje treba pružiti budućim supružnicima). Imajući u vidu da je samo u malom broju država članica zakonom predviđena mogućnost istopolnih brakova, pojavila se prepreka pravnog prepoznavanja promjene pola dok se u konkretnom slučaju ne riješi pitanje braka koji bi upravo pravnim prepoznavanjem promjene pola postao brak istopolnih osoba. Pravnim regulisanjem registrovanog partnerstva za osobe istog pola, u različitim modalitetima, nije u potpunosti riješila ovo pitanje. ECHR je odlučivao u više predmeta od kojih su najznajčajniji sledeći.

U presudi predmeta **R. and F. protiv Ujedinjenog Kraljevstva**¹⁵ navodi se „Sud ne može a da ne zaključi, dakle, da stvar spada u slobodnu procjenu države ugovornice i kako da regulišu

---

¹⁵R. and F. v. the United Kingdom, br. 35748/05, 28. Novembar 2006

efekte promjene pola u kontekstu braka (Christine Goodvin, gore citiran, pasus 103). Ne možete tražiti ustupak za mali broj brakova u kojima oba partnera žele da nastave bez obzira na promjene pola jednog od njih. Iako to nije je neka utjeha podnosiocima predstavke u ovom slučaju, ali je ipak od nekog značaja za proporcionalnost efekata režima prepoznavanja promjene pola što odredbe civilnog partnerstva dozvoljavaju takvim parovima da imaju mnoge zaštite i dobrobiti bračnog statusa“.

U predmetu Hamalainen protiv Finske podnosilac predstavke kojem je na rođenju pripisan muški pol i oženio ženu 1996 godine.¹⁶ Par je 2002 dobio dijete. U septembru 2009. podnosilac se podvrgao operativnim zahvatima prilagođavanja pola. Iako je promijenila svoje ime u junu 2006. godine, ona nije bila u mogućnosti da promijeni matični broj na način da ukaže na svoj ženski rod u zvaničnim dokumentima osim ukoliko njena supruga ne pristane da brak bude pretvoren u građansko partnerstvo, što je ona odbila da uradi, ili ako bi se razveli. Njen zahtjev da se registruje kao žensko u kancelariji lokalnog registra je stoga bio odbijen. Podnosilac predstavke se žalio da je potpuno zvanično priznanje svog novog pola mogla da dobije samo ako se njen brak transformiše u građansko partnerstvo.

Sud je smatrao da nije bilo kršenja člana 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije. Sud je utvrdio da je, s obzirom na to da je pretvaranje braka u građansko partnerstvo po finskom pravu automatsko, saglasnost supruge na evidentiranje promjene pola predstavljala elementarni zahtjev uveden sa ciljem da svakog supružnika zaštiti od posledica jednostranih odluka koje je donio drugi supružnik. Sud je u tom smislu utvrdio, *da nije bilo nesrazmjerno zahtjevanje konverzije braka u registrovano partnerstvo, kao preduslov za pravno priznavanja stečenog pola jer je to mogućnost koja je obezbijedila pravnu zaštitu za istopolne parove i koje je gotovo identično braku. Takve male razlike između ova dva pravna koncepta nisu dovoljne da trenutni Finski sistem učine manjkavim sa stanovišta pozitivne obaveze države prema članu 8 Konvencije. Pored toga, takva konverzija ne bi imala nikakve implikacije za porodični život podnosioca predstavke jer neće uticati na očinstvo nad ćerkom podnosioca predstavke ili odgovornost za staranje, čuvanje ili izdržavanje djeteta.* Sud je dalje smatrao da se nijesu pojavila zasebna pitanje po osnovu člana 12 (pravo na brak) Konvencije i ustanovio da nije bilo kršenja člana 14 (zabrana diskriminacije), au vezi sa članovima 8 i 12 Konvencije.

---

¹⁶Hämäläinen v. Finland, br. 37359/09, 16. jul 2014

2.1.1.3. Pružanje mogućnosti operativnih zahvata procesa prilagođavanja pola

L. protiv Litvanije¹⁷ slučaj se odnosi na neuspjeh da se uvede zakonska regulativa kojom bi se omogućilo trans osobama da se podvrgnu operativnim zahvatima procesa prilagođavanja polai promijene identifikaciju pola u zvaničnim dokumentima.

Sud je smatrao da nije bilo kršenja člana 3. (zabrana nehumanog i ponižavajućeg postupanja) Konvencije. I ako je podnosilac predstavke pretrpio razumljiv bol i frustraciju, okolnosti nijesu bile takvog intenziteta, uključujući izuzetno ugrožavajuće životne uslove, da bi podpale pod ovu odredbu.

Sud je dalje zaključio da je došlo do kršenja člana 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije. Litvanski zakon je priznavao pravo transeksualnim osobama "da promijene ne samo svoj pol , već i građanski status. Međutim, postojala je pravna praznina u zakonu u dijelu regulisanja mogućnosti operacije potpune promjene pola. Ova zakonska praznina je *stavila podnosioca u situaciji stresne nesigurnosti u vezi sa njegovim privatnim životom i prepoznavanja njegovog pravog rodnog identiteta. Budžetska ograničenja u sektoru javno-zdravstvene usluge možda opravdava neka početna kašnjenja u sprovođenju prava transeksualnim osobama predviđenih Građanskim zakonikom, ali ne i kašnjenjem više od četiri godine. S obzirom na ograničen broj ljudi koji su uključeni, budžetski teret ne bi bilo preteran. Država stoga nije uspjela da uspostavi ravnotežu između javnog interesa i prava podnosioca predstavke.*

Drugi slučaj **Schlumpf protiv Švajcarske**¹⁸ se odnosio na odbijanje zdravstvenog osiguranja podnosioca predstavke da plati troškove operativnih zahvata prilagođavanja polana osnovu toga što ona nije ispoštovala period od dvije godine čekanja pred operativni zahvat prilagođavanja pola, a u skladu sa sudskom praksom kao uslov za plaćanje troškova takvih operacija.

Sud je smatrao da je došlo do kršenja člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije. Period čekanja je mehanički primijenjen ne uzimajući u vidu starost (67) podnosioca predstavke, čija odluka da se podvrgne operaciji je verovatno proistekla iz

---

¹⁷L. v. Lithuania, br. 27527/03, 11 septembar 2007

¹⁸Schlumpf v. Switzerland, br. 29002/06, 8 januar 2009

nemogućnosti čekanja tog odlaganja, što je uticalo na njenu slobodu da odredi svoj rodni identitet.

Drastično kršenje prava na poštovanje privatnog života desilo se u slučaju **Y.Y. protiv Turske**¹⁹ koji se odnosio na odbijanje od strane turskih vlasti da izdaju odobrenje za operaciju promjene pola na osnovu toga što je osoba koja je zahtjevala takvo odobrenje, transeksualna osoba, nije bila u trajnoj nemogućnosti da rodi. Podnosilac predstavke - koji je u vrijeme podnošenja bioregistrovan kao osoba ženskog pola –se žalio, a naročito u pogledu povrede njegovog prava na poštovanje njegovog privatnog života. On je posebno naveo da je razlika između njegove percepcije sebe kao čoveka i njegove fizičke konstitucije je ustanovljena medicinskim izveštajima i žalio na odbijanje od strane domaćih vlasti da stavi tačku na tu razliku, a na osnovu toga da li je bio u stanju da zatrudni. U konačnom, u maju 2013, turski sud je prihvatio zahtjev i odobrio operaciju.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 8 (pravo na poštovanje privatni i porodični život) Konvencije. Sud nalazi da, ograničavanje podnosiocu, dugi niz godina, mogućnost sprovođenja operacije prilagođavanja pola, Turska je prekršila njegovo pravo na poštovanje privatnog života. Sud je ponovo naglasio da mogućnost da transeksualne osobe u potpunosti uživaju pravo na lični razvoj i fizički i moralni integritet se ne može smatrati kontroverznim pitanjem. To je razmotriti, čak i pod pretpostavkom da je odbijanje prvog zahtjeva podnosioca predstavke za pristup takvoj operaciji bio zasnovan na relevantnim osnovima, nije bio zasnovan na dovoljnim. Sporno miješanje u pravo podnosioca predstavke na poštovanje njegovog privatnog života može se smatrati "neophodnim" u demokratskom društvu.

2.1.2. Najvažniji izvori Savjeta Evrope

Iako norme koje su sadržane u raznim dokumentima Savjeta Evrope nemaju direktnu primjenu, one imaju veliki uticaj na formiranje pravila i stavova u praksi prije svega ECHR. Kada je riječ o pravnom prepoznavanju prilagođavanja pola važno je pomenuti Preporuku

---

¹⁹Y.Y. v. Turkey, br.14793/08, 10 Mart 2015

Komiteta Ministara Savjeta Evrope CM/Rec(2010)5²⁰ kojom se ističe da države članice Savjeta Evrope moraju da preduzmu mjere u borbi protiv diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. U dodatku Preporuke se ukazuje da:

20. Prethodni uslovi, uključujući promjene fizičke prirode, za pravno priznanje promjene pola, trebalo bi da se redovno preispituju kako bi se uklonili uvredljivi uslovi.

21. Države članice bi trebalo da preduzimaju odgovarajuće mjere kojima se garantuje puno pravno priznavanje promjene pola osobe u svim oblastima života, posebno tako što će se promjena imena i pola u službenim dokumentima omogućiti brzo, transparentno i pristupačno; države članice bi takođe trebalo da obezbijede, gde je to potrebno, odgovarajuće priznanje i promjene od strane nedržavnih subjekata u pogledu ključnih dokumenata, kao što su obrazovne ili radne potvrde.

22. Države članice bi trebalo da preduzmu sve neophodne mjere da obezbijede da, kada je promjena pola obavljena i pravno priznata u skladu sa stavovima 20 i 21 u gornjem tekstu, pravo transrodnih osoba da stupaju u brak sa osobom čiji je pol suprotan njihovom novom polu, bude delotvorno zajemčeno.

Komiteo Ministara Savjeta Evrope, marta 2015. godine, usvojio je **Rezoluciju broj 380/2015** sa nazivom „Garantovanje lezbijskih, gej, biseksualnih i transrodnih (LGBT) ljudskih prava: odgovornost evropskih gradova i regiona“²¹. Rezolucijom se ponovo ističe „jednakost svih ljudi i naglašava da su svi rođeni slobodni i jednaki u dostojanstvu i pravima. Seksualna orijentacija i rodni identitet su priznati i zabranjena je diskriminacija na tim osnovima. Uprkos brojnim međunarodnim dokumentima koji se bave standardima ljudskih prava, pripadnici LGBT orijentacije suočavaju se sa duboko ukorenjenim predrasudama, neprijateljstvom i rasprostranjenom diskriminacijom širom Evrope“.

Parlamentarna skupština Savjeta Evrope 22. aprila 2015 godine usvojila je Rezoluciju 2048 (2015)²² u kojoj izražava žaljenje zbog diskriminacije sa kojom se transrodne osobe suočavaju u Evropi i ukazuje na nedovoljno razvijenu svijest javnosti o ovom pitanju. Parlamentarna

---

²⁰Preporuka CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara državama članicama o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta,

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_en.pdf,

http://www.rodnaravnopravnost.rs/attachments/013_RecCM2010_5_SR.pdf

²¹https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=2304481&Site=COE&direct=true#P22_204

²²<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>

skupština je pozvala države članice da svojim zakonodavstvom izričito zabrane diskriminaciju zasnovanu na rodnom identitetu, odnosno usvajanje specifične trans-inkluzivne anti-diskriminacione legislative i mjera. Transrodne osobe treba da budu u mogućnosti da promijene ime i pol u matičnim knjigama rođenih i ličnim dokumentima, zbog čega bi države trebalo da uspostave brze, transparentne i pristupačne procedure zasnovane na samoodređenju, bez daljnjih ograničenja baziranih na karakteristikama osobe (kao što su godine).

3. Zabrana sterilizacije i ostalih medicinskih procedura kao što su dijagnoza u oblasti mentalnog zdravlja ili zahtjev za razvodom u slučaju trans osoba u braku radi pravnog priznanja roda

4. Osigurati da je najbolji interes djeteta uvijek prioritet

5. Razmotriti uvođenje treće rodne opcije u identifikacionim dokumentima za sve osobe koje to traže

6. Osigurati trans specifičnu zdravstvenu zaštitu dostupnom i osigurati da trans osobe (uključujući djecu) nisu obilježena kao mentalno bolesna u nacionalnim i internacionalnim klasifikacijama

7. Proaktivan pristup u pogledu informisanja, podizanja svijesti i edukacije, pogotovo u pogledu stručnih grupa.

Dokumenta Savjeta Evrope i na prvom mjestu predstavljena praksa ECHR upućuju na razvoj pravnog ali prije svega društvenog prepoznavanja položaja trans osoba, a naročito u presudama u 21 vijeku, ukazujući na pozitivnu obavezu država članica da svoje zakonodavstvo usklade sa principom nediskriminacije trans osoba i omoguće im nesmetano uživanje prava na poštovanje privatnog i porodičnog života. Odluke Suda su uputile na obavezu pojedinih država članica koje su bile tužene u predmetnim sporovima da svoje zakonodavstvo upodobe na način kojim će se činjenica promjene pola pravno prepoznati, a sve u svjetlu poštovanja prednje navedenih prava iz člana 8 i 12 konvencije.

Imajući u vidu ustaljenu praksu ECHR izlišno je napominjati da su obaveze i standardi poštovanja prava transrodnih osoba u prednje elaboriranim presudama obavezujuće i za sve

druge države članice pa i za Crnu Goru. Ovo naročito što je Sud *izašao iz okvira slobodne ocjene nacionalnog zakonodavstva u konkretnim pitanjima i izdigao standard na međunarodni nivo pozitivnih obaveza poštovanja ljudskih prava kao univerzalnih.*

2.2. PRAVO EVROPSKE UNIJE

Pravo EU, naročito ako imamo u obzir praksu Suda pravde Evropske Unije, nije tretiralo pitanje prava transrodnih osoba na nivou kako je to učinjeno u praksi ECHR ali je sigurno postavilo temelje zaštite od diskriminacije transrodnih osoba čak paralelno sa ECHR. U tom pravcu, prevashodno kroz odluke o zaštiti od diskriminacije u radnim odnosima, EU je kroz praksu SPEU utvrdila određene standarde kao što je i donijela određen broj direktiva i okvirnih odluka.

U presudi od 30. aprila 1996, u predmetu P. v S. and Cornwall County Council, Evropski sud pravde je zaključio da diskriminacija koja proističe iz promjene pola predstavlja diskriminaciju po osnovu pola, pa je, shodno tome, član 5 stav 1 direktive Savjeta br. 76/207/EEC od 9. februara 1976. u vezi sa sprovođenjem načela ravnopravnog postupanja prema muškarcima i ženama u smislu pristupa zapošljavanju, stručnom osposobljavanju i unapređenju, kao i u smislu uslova rada, isključuje mogućnost otpuštanja transeksualnih osoba iz razloga koji se tiču promjene pola. Odbacujući argument Države, Ujedinjenog Kraljevstva, o tome da bi poslodavac otpustio P. čak i da je P. je muškarac kojem je pri rođenju pripisan ženski pol, a prošao je proces tranzicije prilagođavanja pola iz ženskog u muški, ESP je zaključio kako sledi: *„...ako osoba dobije otkaz zato što namjerava da promijeni pol ili zato što je to već učinila, tada se smatra da se prema takvoj osobi postupa nepovoljno u odnosu na druge pripadnike pola kome je ona smatrala da pripada prije nego što je promijenila pol. Tolerisanje takvog vida diskriminacije prema toj osobi bilo bi ravno nepoštovanju dostojanstva i slobode na koje ona ima pravo i koje je Sud dužan da štiti.“*²³

Slučaj Richards²⁴ potvrđuje slučaj K.B v NHS Penzion Agencija²⁵ koji mu je prethodio, ali sa mnogo više jasnoće i stoga većim stepenom sigurnosti. U oba slučaja se tretira pitanje penzije

---

²³ ECJ, C-13/94, P v. S and Cornwall County Council, (1996), stav 21–22

²⁴ Sarah Margaret Richards v Secretary of State for Work and Pensions (Case C-423/04) ECJ 27-04-06

²⁵ K.B. v NHS Pensions Agency (ECJ), (Case C-117/01), 7 Januar bcsdgzfv s0oifrgfrrrr gffrg 2004
[http://www.pfc.org.uk/caselaw/K.B.%20v%20NHS%20Pensions%20Agency%20\(ECJ\).pdf](http://www.pfc.org.uk/caselaw/K.B.%20v%20NHS%20Pensions%20Agency%20(ECJ).pdf)

i oba potvrđuju bilo da je u pitanju nacionalno zakonodavstvo ili praksa u pogledu radnog mjesta, koji utvrđuju plate davanjem prednosti zasnovane na polu ili bračnom statusu, a koji rezultira uskraćivanjem koristi nekoj trans osobi koja trajno živi u svojoj rodnoj ulozi je, u principu, nespojiva sa zahtjevima člana 141 Ugovora o osnivanju EU.

Član 141 navodi da "Svaka država članica će osigurati da se primenjuje princip jednakih zaradaka mušku i žensku radnu snagu za isti rad ili rad jednake vrednosti." Ovo je bez obzira na to da li je lice zaposleno u javnom ili privatnom sektoru, riječ "plata" je široko definisana i obuhvata sve "bilo da je u novcu ili u drugoj vrijednosti, koje radnik prima direktno ili indirektno, u pogledu njegovog radnog odnosa, od svog poslodavca".

Prema principu Richards slučaja, svakotransrodna osoba koja živi trajno u svom novom rodu, bez obzira na operaciju može zahtjevati pogodnosti u vezi ličnih primanja, a koje su uskraćene zato što je njihov rod još uvek pravni rod njihovog rođenja. Oni također mogu da potražuju pogodnosti vezane za bračna primanja koje su odbijene jer nisu bili u stanju da se vjenčaju za svog partnera.

EU je 2006. godine usvojila Preinačenu rodnu direktivu 2006/54/EC²⁶. Recital 3 Preambule ove Direktive uveo je, po prvi put u pravo EU, eksplicitno upućivanje u vezi sa diskriminacijom po osnovu 'promjene pola'. Materijalno polje promjene Direktive uključuje pristup zapošljavanju, uslovima rada, sistemu šema socijalnog osiguranja vezanog za rad, koje uključuju penzije, bolest i povlastice u slučaju nezaposlenosti. „Iako nije otišla tako daleko da priznaje 'polni identitet' kao izdvojen antidiskriminacioni osnov, Direktiva kodifikuje P v S presudu u svoju Preambulu. Ostaje pitanje da li izraz 'promjena pola' koji koriste direktive treba shvatiti u širem smislu i kao jednak 'polnom identitetu', u svrhe zabrane diskriminacije, ili se odnosi samo na one koji su se podvrgli ili nameravaju da se podvrgnu medicinskom zahvatu. Nažalost, još ne postoje jasne smjernice evropskih sudova koje bi dale odgovor na ovo pitanje.“²⁷ Jurisprudencija Suda u Strazburu bavila se jedino slučajevima koji su bili pokrenuti od strane transeksualnih osoba koje su se već bile podvrgle

---

²⁶DIREKTIVA 2006/54/EZ o primjeni načela jednakih mogućnosti i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i rada (preinaka)

²⁷Slavoljupka Pavlović, „Analiza pravnog položaja transrodnih i transeksualnih osoba u Republici Srbiji“, MODEL ZAKONA O PRIZNAVANJU PRAVNIH POSLEDICA PROMENE POLA I UTVRĐIVANJA TRANSEKSUALIZMA - Prava trans osoba – od nepostojanja do stvaranja zakonskog okvira, CENTAR ZA UNAPREĐIVANJE PRAVNIH STUDIJA, Beograd, 2012. godina, str.80-81

hormonskoj terapiji i potpunoj ili delimičnoj operaciji, te stoga ne pomaže u razjašnjavanju ovog pitanja.

3. PRAVNI SISTEM CRNE GORE

Sa pozicije pravnog sistema Crne Gore prepoznavanje promjene pola postoji samo deklarativno u vidu garancija zabrane diskriminacije po osnovu rodnog identiteta. Na prvom mjestu zabrana diskriminacije po osnovu rodnog identiteta proklamovana je **Ustavom Crne Gore**. Sa jedne strane, član 8 stav 1 Ustava predviđa opštu zabranu diskriminacije: *„Zabranjena svaka neposredna ili posredna diskriminacija po bilo kom osnovu“*. Takođe, u narednom stavu istog člana ustavopisac predviđa mogućnost postojanja mjera *„afirmativne akcije“* te da se one neće smatrati diskriminacijom: *„Neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju“*. Sa druge strane, član 17 Ustava propisuje princip jednakosti pred zakonom: *„Svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo“*.

Izmjenama i dopunama **Zakona o zabrani diskriminacije**²⁸ 2014 godine član 19 sa dva nova stava. Naime, članom 19 važećeg zakona, eksplicitno je zabranjena diskriminacija lica po osnovu njihovog rodnog identiteta i seksualne orijentacije. Sa dva nova stava se u nacionalnom zakonodavstvu po prvi put definišu pojmovi rodnog identiteta i seksualne orijentacije.

*„Pod rodnim identitetom podrazumijeva se sopstveni rodni doživljaj koji ne mora zavisiti od pola koji je utvrđen i upisan prilikom rođenja. Rodni identitet tiče se svakog lica i ne podrazumijeva samo binarni koncept muškog ili ženskog.“*²⁹

---

²⁸ Član 9 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, "Sl. listu Crne Gore", br. 18/14

²⁹ Član 19 st.4 Zakona o zabrani diskriminacije, "Sl. list Crne Gore", br. 46 od 6. avgusta 2010, 40/11, 18/14

U prva tri stava se definiše i zabrana diskriminacije po ova dva osnova i to na način da *svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica po osnovu rodnog identiteta ili seksualne orijentacije smatra se diskriminacijom. Garantuje se pravo svakog da izrazi svoj rodni identitet i seksualnu orijentaciju ali i da niko ne može biti pozvan da se javno izjasni o svom rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji, tretirajući ga upravo u domenu prava na privatnost i porodičan život.*

Izmjenama i dopunama **Zakona o rodnoj ravnopravnosti**³⁰ se u crnogorsko nacionalno zakonodavstvo direktno zabranjuje diskriminacija po osnovu prilagođavanja pola svom rodnom identitetu, naime „*Diskriminacijom se smatra svako postupanje kojim se žena zbog trudnoće ili majčinstva, kao i **drugo lice zbog promjene pola**, dovode u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, prilikom zapošljavanja, samozapošljavanja, ostvarivanja prava po osnovu socijalne zaštite i drugih prava.*“³¹. Istim zakonom je i predviđena novčana kazna za pravno lico u iznosu od 1000 do 10 000 eura ukoliko lice zbog prilagođavanja pola svom rodnom identitetu, dovede u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, prilikom zapošljavanja, samozapošljavanja, ostvarivanja prava po osnovu socijalne zaštite i drugih prava (član 4 stav 3).

Članom 1 se kao predmet zakona definiše „*način obezbjeđivanja i ostvarivanja prava po osnovu rodne ravnopravnosti, u skladu sa međunarodnim aktima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kao i mjere za eliminisanje diskriminacije po osnovu pola i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca, kao i lica drukčijih rodnih identiteta u svim oblastima društvenog života*“.

I definicijom rodne ravnopravnosti u članu 2 ravnopravnost se garantuje i licima drukčijih rodnih identiteta „*u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada*“.

---

³⁰Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, "Službeni list Crne Gore, broj 35/2015" od 7.7.2015. god.

³¹ Član 4 stav 3 Zakona o rodnoj ravnopravnosti "Sl. list Crne Gore", br. 73/10, 40/11, 35/15

U dijelu prava iz zdravstvenog osiguranja **Zakonom o zdravstvenoj zaštiti**³² za promjenu pola obezbjeđuju se troškovi u visini 80 % iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja. Da bi se zdravstvena zaštita u navedenom obimu pružila kod procesa prilagođavanja pola neophodno je da se ista sprovodi u skladu sa medicinskim indikacijama, koje propisuje Ministarstvo.

Iako je donijet novi Zakon o zdravstvenom osiguranju na osnovu kojih je neophodno donijeti nova podzakonska akta, još uvijek je u primjeni **Pravilniko utvrđivanju medicinskih razloga za promjenu pola**³³. Prema ovom Pravilniku utvrđivanje medicinskih razloga za promjenu pola osiguranog lica utvrđuju se:

- pregledom na primarnom nivou zdravstvene zaštite,
- pregledom i dijagnostikovanjem doktora specijaliste interne medicine (opšta interna medicina, endokrinologija),
- pregledom i dijagnostikovanjem doktora specijaliste hirurgije (opšta hirurgija, plastična i rekonstruktivna hirurgija, urologija i ginekologija),
- pregledom i dijagnostikovanjem po potrebi i drugih doktora specijalista ili specijalista užih grana medicine,
- izvještajem psihijatra i psihologa, i
- socijalnom anamnezom socijalnog radnika.

Na osnovu izvještaja i anamneza sačinjenih prednje navedenim pregledima mišljenje o postojanju medicinskih razloga za promjenu pola osiguranog lica daje konzilijum doktora medicine odgovarajuće specijalnosti Kliničkog centra Crne Gore.

U pogledu pravnog prepoznavanja prilagođavanja pola u Zakonu o matičnim registrima³⁴ članom 6 reguliše se mogućnost izmjene matičnog registra rođenih u pogledu „promjene pola“, odnosno izmjene ličnih podataka transrodnih osoba. Članom 14 istog zakona je propisano da se podatak upisan u matični registar mijenja, dopunjava ili briše na osnovu *izvršne, odnosno pravosnažne odluke organa nadležnog za odlučivanje o promjeni ličnog stanja*. Procedura donošenja i kriterijumi za odlučivanje nijesu propisani podzakonskim aktima, a ni zakonskim tekstom, što ostavlja pravnu prazninu u pogledu primjene odredbe člana 6 Zakona o matičnim registrima u dijelu izmjene registra u slučaju „promjene pola“.

---

³² Zakon o zdravstvenom osiguranju, "Sl. list CG", br. 6 od 22. januara 2016, 2/17

³³ Pravilnik o utvrđivanju medicinskih razloga za promjenu pola, "Sl. list Crne Gore", br. 47 od 7. novembra 2014

³⁴ Zakon o matičnim registrima, "Sl. listu CG", br. 47 od 7. avgusta 2008, 41/10, 40/11, 55/16

Članu 9 Zakona o ličnom imenu³⁵ propisuje se mogućnost promjene ličnog imena ili samo prezimena ili samo imena nakon promjene porodičnog ili ličnog statusa (usvojenje, utvrđivanje očinstva ili materinstva, sklapanje, razvod ili poništenje braka), dakle ne propisuje se transrodnost kao lični status. No ostavljen je prostor da do promjene ličnog imena dođe po zahtjevu crnogorskog državljanina. Ova odredba, iako neodređena, daje mogućnost promjene imena transrodnoj osobi ali se samo odlučivanje ostavlja diskrecionom pravu donosioca odluke po zahtjevu.

4. ZAKLJUČAK

Iz prezentovanih pravnih akata, a u nedostatku druge regulative koja bi tretirala prava transrodnih osobajasnije je da crnogorsko zakonodavstvo ne čini okvir koji bi pružio mogućnost jednakosti transrodnih osobai njihovo nediskriminatorno uživanje garantovanih prava. Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o rodnoj ravnopravnosti samo deklarativno i načelno garantuju zaštitu prava transrodnih osobau situaciji kada sama država nedonošenjem zakona o pravnom prepoznavanju stvara uslove za direktnu diskriminaciju ovih lica. Na isti način „promjena pola je moguća prema Zakonu o matičnim registrima Da bi odredbe navedenih zakona bile primjenjive u praksi i da bi i postojala mogućnost jednakosti transrodnih osobau odnosu na sve ostale nužno je i neophodno donijeti zakon o rodnom identitetu.

Obaveza usvajanja pravnog okvira koji će omogućiti pravno prepoznavanje života u drugačijem rodnom identitetu odnosno prilagođavanja pola proističe i iz prakse ECHR kao i Suda pravde EU. U studiji su jasno navedeni stavovi koji ukazuju da je poštovanje prava na privatni i porodični život kroz pravno priznavanje života u drugačijem rodnom identitetu odnosno prilagođavanja pola izdignuto na međunarodni nivo pozitivnih obaveza poštovanja ljudskih prava kao univerzalnih. U tom kontekstu je i obaveza Crne Gore da svoje zakonodavstvo usaglasi sa međunarodnim standardima u poštovanju univerzalnih ljudskih prava i kada je pravno prepoznavanje života u drugačijem rodnom identitetu odnosno prilagođavanja polau pitanju.

---

³⁵ Zakon o ličnom imenu, "Sl. list CG", br. 47 od 7. avgusta 2008, 40/11, 55/16

Crna Gora ima mogućnost da kroz dva modaliteta reguliše pravno prepoznavanje života u drugačijem rodnom identitetu odnosno prilagođavanja pola. Prvi model je onaj koji je primijenila Hrvatska³⁶, a to je dopuna Zakona o matičnim registrima, kojom bi se u članu 6 propisala mogućnost izmjena osnovnog upisa u matičnu knjigu rođenih, a po osnovu života u drugačijem rodnom identitetu odnosno prilagođavanja pola. Kao uslov ove mogućnosti bilo bi neophodno donijeti podzakonski akt kojim bi se bliže propisali uslovi i pretpostavke za pravno prepoznavanje života u drugačijem rodnom identitetu odnosno prilagođavanja pola. Ovakav model kao takav ne bi bio poželjan imajući u vidu njegovu nesveobuhvatnost. Naime, promjena ličnih podataka u matičnim registrima predstavlja samo bazični oblik promjene rodnog identiteta koje mora biti praćeno i izmjenama u različitim sferama života kao što su registri u oblasti obrazovanja, zdravstvene zaštite, zapošljavanja...

Kao drugi i potpuniji model pravnog reglementiranja života u drugačijem rodnom identitetu odnosno prilagođavanja pola predlaže se donošenje posebnog zakona o rodnom identitetu kojim bi se na jedan sveobuhvatan i cjelovit način regulisalo pravno prepoznavanje života u drugačijem rodnom identitetu odnosno prilagođavanja pola (čime se obuhvataju i interpolne osobe). U prilogu studije je i nacrt jednog ovakvog zakona koji treba da posluži kao osnov za izradu predloga ali i kao podstrek da se ovom pitanju pristupi kao realnoj obavezi države u pravcu ispunjavanja ustavnih i zakonskih garancija poštovanja jednakosti i zabrane diskriminacije u Crnoj Gori.

Nacrt predloga Zakona o rodnom identitetu daje i rešenje na ključno pitanje kada se može odobriti promjena ličnih podataka i da li je to moguće nakon operativnih zahvata procesa prilagođavanja polai nakon utvrđivanja života u drugačijem rodnom identitetu. Sam nacrt jasno predlaže da je za promjenu ličnih podataka u matičnim registrima u precizno propisanoj proceduri utvrđuje život u drugačijem rodnom identitetu. Ranije je napomenuto da je praksa ECHR zanovana na predmetima lica koja su izvršila hiruršku operaciju ali smotava da ispunjenost uslova za prilagođavanje pola dovoljan osnov za pravno prepoznavanje i

---

³⁶ „Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu“, Ministarstvo zdravlja Hrvatske, NN 132/2014 - Ovim Pravilnikom propisuje se način prikupljanja medicinske dokumentacije za donošenje mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća o promjeni pola ili o životu u drugom rodnom identitetu te utvrđivanje uslova i pretpostavki za promjenu pola ili život u drugom rodnom identitetu. Na osnovu Mišljenja zdravstvenog vijeća moguće je u skladu sa članom 9 stav 2 Zakona o državnim maticama Hrvatske izvršiti izmjenu ličnih podataka u matičnoj knjizi rođenih.

prije ili bez operativnih zahvata, pa se stoga i u nacrtu zakona kao osnov predviđa, **život u drugačijem rodnom identitetu.**

Izvori:

1. [http://www.iircenter.org/thematic-research-guides/sexual-orientation-gender-identity/#Defining Sexual Orientation Gender Identity](http://www.iircenter.org/thematic-research-guides/sexual-orientation-gender-identity/#Defining_Sexual_Orientation_Gender_Identity)
2. Aida Spahić, Saša Gavrić, „ČITANKA lezbejskih, gej, biseksualnih i transrodnih ljudskih prava“. - 2. dopunjeno izd. -Sarajevo : Sarajevski otvoreni centar : Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, 2012.
3. Jovan Kojičić i dr., „KREIRANJE SIGURNOG OKRUŽENJA ZA LGBTIQ OSOBE - Uloga i odgovornost socijalnog rada, policije i civilnog društva“, Podgorica, 2015.
4. Prof. dr Marija Draškić, „Evolucija u jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava u pogledu transseksualnih osoba: evolucija i u Srbiji“, Zbornik radova „PERSPEKTIVE IMPLEMENTACIJE EVROPSKIH STANDARDA U PRAVNI SISTEM SRBIJE – KNJIGA 2“, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2012.
5. „PRAKTIČNI UVOD U EVROPSKE STANDARDE PROTIV DISKRIMINACIJE“, Nemačka fondacija za međunarodnu pravnu saradnju (IRZ), Beograd, 2013.
6. Noah Keuzenkamp, „TGEU’s Activist’s Guide on Trans People’s Rights under EU Law“, Berlin, 2015 - <http://tgeu.org/wp-content/uploads/2015/07/TGEUs-Activists-Guide-on-Trans-Peoples-Rights-under-EU-Law.pdf>
7. IZVEŠTAJ o implementaciji Preporuke CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara zemljama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u Srbiji - ILGA – Evropski dokumentacioni fond o kršenju ljudskih prava, Beograd, 2012/2013 - <http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/12/CMRec.pdf>
8. Preporuka CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara državama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta - http://www.rodnaravnopravnost.rs/attachments/013_RecCM2010_5_SR.pdf
9. Rezoluciju 2048 (2015), Parlamentarna skupština Savjeta Evrope 22. aprila 2015 godine usvojila

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>

10. COMPENDIUM OF GOOD PRACTICES ON LOCAL AND REGIONAL LEVEL POLICIES TO COMBAT DISCRIMINATION ON THE GROUNDS OF SEXUAL ORIENTATION AND GENDER IDENTITY, Council of Europe, 2016 –
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806942c5>
11. „Combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity“, Council of Europe standards, Council of Europe, June 2011 -
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_en.pdf
12. Slavoljupka Pavlović, „Analiza pravnog položaja transrodnih i transeksualnih osoba u Republici Srbiji“, MODEL ZAKONA O PRIZNAVANJU PRAVNIH POSLEDICA PROMENE POLA I UTVRĐIVANJA TRANSEKSUALIZMA - Prava trans osoba – od nepostojanja do stvaranja zakonskog okvira, CENTAR ZA UNAPREĐIVANJE PRAVNIH STUDIJA, Beograd, 2012. godina
13. Jelena Dacić, Dr Tea Dakić, Dr Milena Popović Samardžić, Vodič dobre prakse za medicinske radnike/ce u radu sa LGBT osobama, „Dostupna i adekvatna zdravstvena njega za sve“ – Treće dopunjeno izdanje, Juventas
14. ILGA Europe Glossary, jul 2011, http://www.ilga-europe.org/home/publications/ilga_europe_glossary
15. Labris Čitanka: Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, LABRIS, Beograd, 2009.
16. <https://www.psychologytoday.com/conditions/gender-dysphoria>
17. Guaranteeing lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people’s rights: a responsibility for Europe’s towns and regions, Resolution 380 (2015) -
https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=2304481&Site=COE&direct=true#P22_204
18. „Protection against discrimination on grounds of sexual orientation, gender identity and sex characteristics in the EU“, Comparative legal analysis, Update 2015 -
http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/protection_against_discrimination_legal_update_2015.pdf
19. „Sexual Orientation, Gender Identity and Justice: A Comparative Law Casebook“, International Commission of Jurists, 2011 - <http://www.icj.org/wp->

[content/uploads/2012/05/Sexual-orientation-gender-identity-and-Justice-report-2011.pdf](#)

20. Richard Köhler, Aleks Recher, Julia Ehrt „*Legal Gender Recognition in Europe – Toolkit*“, Transgender Equality Network Ireland, 2013 - <http://tgeu.org/wp-content/uploads/2015/02/TGEU-Legal-Gender-Recognition-Toolkit.pdf>
21. Model zakona o rodnom identitetu Srbije – <http://transserbia.org/images/2015/dokumenti/Model%20zakona%20o%20rodnom%20identitetu%20s%20obrazloenjem.pdf>

ZAKON O RODNOM I POLNOM IDENTITETU

OSNOVNE ODREDBE

Predmet zakona

Član 1.

Ovim zakonom uređuju se pravo na izražavanje rodnog i polnog identiteta, zabrana diskriminacije po osnovu rodnog i polnog identiteta, prava transrodnih i interpolnih osoba, način ostvarivanja i način zaštićenih prava, uspostavljanje i vođenje evidencije lica kojima je izvršena promjena oznake pola u dokumentima, nadzornad sprovođenjem ovog zakona, kao i druga pitanja u vezi sa pravima i dužnostima transrodnih i interpolnih osoba.

Načela

Član 2.

Svako ima pravo na slobodan razvoj ličnosti i slobodno izražavanje i priznanje rodnog i polnog identiteta, bez obzira na to da li je to u skladu sa binarnom rodnom podjelom uloga.

Zabranjen je svaki oblik diskriminacije, neposredne ili posredne, na osnovu rodnog i polnog identiteta koji nije u skladu sa binarnom rodnom podjelom uloga i transrodnih i interpolnih osoba.

Pojmovi

Član 3.

Izraz „rod“ je pojam koji označava društveno uspostavljene uloge, položaje i statuse u javnom i privatnom životu, a iz kojih usled društvenih, kulturnih i istorijskih razlika proističe diskriminacija zasnovana na biološkoj pripadnosti određenom polu;

Izraz „rodni identitet“ označava unutrašnji i lični doživljaj lica na koji ono shvata svoj rod i koji može, ali ne mora da se poklapa sa polom pripisanim po rođenju, uključujući tu i lični doživljaj

---

³⁷ Predloga nacrt zakona je pripreman u saradnji sa kolegicama i kolegama i partnerskih organizacija Juventas i Queer.

sopstvenog tijela, kao i druge načine rodnog izražavanja, kao što su odjevanje, načingovora, gestikulacija i slično;

Izraz „transrodnost“ označava sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko djelimično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodnim i polnim ulogama.

Izrazi „lice“ i „svako“ označavaju onog ko boravi na teritoriji Crne Gore ili na teritorijipod njenom jurisdikcijom, bez obzira na to da li je državljanin Crne Gore, neke drugedržave ili je lice bez državljanstva;

„Evidencija lica kojima je izvršena oznaka promjene pola u dokumentima“ jeste zbirkapodataka o ličnosti koju vodi ministarstvo nadležno za poslove javne uprave, a koja sadržipodatke o svim licima čija oznaka pola je promenjena u matičnim knjigama i drugim javnimispravama.

Izraz „organ javne vlasti“ je državni organ, organ lokalnesamouprave, kao i organizacija kojoj je povjereno vršenje javnih ovlašćenja.

Izraz „binarna rodna podjela uloga“ je podjela po kojoj se ljudi dijele isključivo na dva pola, muški i ženski, i na njima definisane rodne identitete i uloge muškarca i žene.

Izraz „interpolna osoba“ je opšti pojam koji se koristi za osobu čije biološke polne karakteristike ne spadaju u jasno definisane muške ili ženske kategorije, ili spadaju u obje kategorije, u daljem tekstu zakona interpolne osobe.

Izraz „drugo“ označava ono lice koje se u matičnoj knjizi u rubrici oznaka pola označi kaorodno neodređeno lice, terminom „drugo“.

Svi pojmovi koji se koriste u ovom zakonu u muškom rodu obuhvataju iste pojmove u ženskom rodu.

PRAVA TRANSRODNIH I INTERPOLNIH OSOBA

Pravo na zdravstvenu zaštitu iz sredstava fonda obaveznog zdravstvenog osiguranja

Član 6.

Transrodna i interpolna osoba ima pravo na zdravstvene usluge kojima se otklanja nesklad između pola pripisanog pri rođenju i rodnog identiteta lica, iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja, u skladu sa propisima kojima se uređuje zdravstveno osiguranje.

Pravo na obavještenje i pristanak

Član 7.

Transrodna i interpolna osoba ima pravo da slobodno odlučuje o svemu što se tiče sopstvenog života i zdravlja.

Bez pristanka lica iz stava 1 ne smije se nad istim preduzeti nikakva medicinska mjera.

Nadležni zdravstveni radnik je dužan da blagovremeno pruži potrebno obavještenje licu koje želi hiruškim putem prilagoditi pol pripisan pri rođenju svom rodnom identitetu, kako bi donijelo odluku da pristane ili ne pristane na predloženu medicinsku mjeru.

Obavještenje obuhvata: kratak opis, cilj i korist od predložene medicinske mjere, vrijeme trajanja i moguće posljedice preduzimanja, odnosno nepreduzimanja predložene medicinske mjere; vrstu i vjerovatnoću mogućih rizika, bolne i druge sporedne ili trajne posljedice, kao i sve druge informacije koje su od značaja za donošenje odluke o pristanku na predloženu medicinsku mjeru.

Nadležni zdravstveni radnik, dužan je da informaciju o pruženom obavještenju upiše u medicinsku dokumentaciju.

Zabrana sterilizacije i prisilnih medicinskih intervencija

Član 8.

Transrodnoj osobi, koja je odlučila hiruškim putem prilagoditi pol pripisan po rođenju svom rodnom identitetu, ne smiju se bez njenog pisanog pristanka otkloniti reproduktivni organi.

Transrodna osoba, koja je odlučila hiruškim putem prilagoditi pol pripisan po rođenju svom rodnom identitetu, ne smije biti uslovljena uklanjanjem ili rekonstrukcijom reproduktivnih organa kako bi imala pristup medicinskim intervencijama.

Ne smiju se vršiti medicinske intervencije korekcije pola nad djetetom koje je rođeno kao interpolna osoba osim u slučaju kada je to neophodno radi zaštite zdravlja i života djeteta.

U medicinsku dokumentaciju nadležni zdravstveni radnik upisuje podatak o pristanku transrodne osobe na predloženu medicinsku mjeru uklanjanja reproduktivnih organa, odnosno o odbijanju te mjere.

Pravo na zaštitu podataka o ličnosti

Član 9.

Podaci o ličnosti koji se odnose na transrodnu osobu i postupak otklanjanja nesklada između pola pripisanog rođenjem i rodnog identiteta predstavljaju naročito osjetljive podatke o ličnosti.

Podaci iz stava 1. ovog člana mogu se obrađivati samo u skladu sa odredbama ovog zakona ili na osnovu pismenog pristanka lica na koje se podaci odnose.

Pravo na promjenu dokumenata

Član 10.

Transrodna osoba ima pravo da promijeni oznaku pola i lično ime u svim ličnim dokumentima. Ovo pravo ima i maloljetna osoba uz saglasnost roditelja/staratelja.

Promjena oznake pola

Član 11.

Transrodna osoba ima pravo da zahtjeva promjenu oznake pola u matičnoj knjizi rođenih.

Odluku o zahtjevu iz stava 1. ovog zakona u prvom stepenu donosi organ državne uprave nadležan za vođenje matičnog registra rođenih (u daljem tekstu – organ državne uprave).

Uz zahtjev za promjenu oznake pola u matičnom registru rođenih, podnosi se i mišljenje psihologa Centra za mentalno zdravlje.

Mišljenje psihologa iz stava 3. ovog zakona daje se na obrascu, koji sadrži sledeće podatke: ime i prezime lica koje zahtjeva promjenu oznake pola, adresu prebivališta, jedinstveni matični broj građanina, lični broj osiguranika dodijeljen u skladu sa propisima o zdravstvenom osiguranju, podatak da lice živi u drugačijem rodnom identitetu.

Organ državne uprave dužan je odluku o zahtjevu za promjenu oznake pola u matičnom registru rođenih donijeti u roku od pet radnih dana.

Prilikom donošenja odluke o zahtjevu za promjenu oznake pola u matičnom registru rođenih, zabranjeno je tražiti da lice koje je podnijelo zahtjev obavlja dodatne medicinske preglede.

Konačno i izvršno rješenje kojim se usvaja zahtjev za promjenu pola Organ državne uprave, dužan je upisati u evidenciju lica kojima je izvršena oznaka promjene pola u dokumentima.

Prilikom izdavanja novog izvoda iz matičnog registra rođenih zabranjeno je stavljati naznaku da je izvršena promjena oznaka pola u matičnom registru rođenih.

U postupku odlučivanja o zahtjevu za promjenu oznake pola shodno se primjenjuju odredbe zakona o matičnim registrima, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Upis i promjena oznake pola kod interpolnih osoba

Član 12

Roditelji/staratelji djeteta koje je rođeno kao interpolna osoba, imaju pravo da se u matičnom registru rođenih, u rubrici oznaka pola, pol djeteta označi neutralno, terminom „drugo“.

Skraćenica za termin „drugo“ u ispravama je „D“.

U roku od tri godine od dana sticanja punoljetstva dijete ima pravo da se u rubrici oznaka pola, pol označi kao muški ili ženski, s tim što može zadržati i oznaku pola „drugo“.

Interpolna osoba kojoj u matičnom registru rođenih, u rubrici oznaka pola, prethodno nije bio upisan termin „drugo“ ima pravo, na lični zahtjev da mu se upiše oznaka pola „drugo“.

Svaki organ javne vlasti je dužan da na osnovu izvoda iz matičnog registra rođenih u kom je upisana oznaka pola „drugo“, izda licu novu ispravu koja se odnosi na to lice, a u kojoj će stajati oznaka pola „drugo“.

Evidencija lica kojima je izvršena promjena oznake pola u dokumentima

Član 13.

Evidenciju lica kojima je izvršena promjena oznake pola u dokumentima (dalje: evidencija), vodi ministarstvo nadležno za unutrašnje poslove.

Evidencija sadrži sledeće podatke: ime i prezime lica prije promjene oznake pola, ime i prezime licanakon promjene oznake pola, oznaka pola prije i nakon otklanjanja nesklada između pola pripisanog pri rođenju irodnog identiteta, prethodni jedinstveni matični broj građanina i novi matični broj građanina, ime obaroditelja, datum i mjesto rođenja, adresu prebivališta, broj svih odluka na osnovu kojih su izvršeni upisiu Evidenciju sa označenjem organa koji ih je donio.

Podaci iz Evidencije se mogu dati tužilaštvu radi vođenja krivičnog postupka za krivična djela za koja se goni po službenoj dužnosti; sudovima radi vođenja sudskih postupaka; a drugim licima i organima samo uz pisanu saglasnost lica na koje se podaci odnose.

Podaci iz Evidencije, kao i dokumentacija na osnovu koje je izvršen upis u Evidenciju čuva se trajno.

Način vođenja Evidencije bliže propisuje ministarstvo nadležno za unutrašnje poslove.

Promjena imena

Član 14.

Transrodna i interporna osoba ima pravo da promijeni ime u skladu sa svojim rodnim identitetom.

Transrodna osoba uz zahtjev za promjenu ličnog imena dostavlja i rješenje Organa državne uprave kojim se usvaja zahtjev za promjenu oznake pola iz člana 11. stav 4. ovog zakona.

Interporna osoba uz zahtjev za promjenom ličnog imena dostavlja i izvod iz matičnog registra rođenih u kojem je oznaku pola promijenio u skladu sa odredbom iz člana 12. stav 3. i 4. ovog zakona.

Nadležni organ odluku o promjeni imena dužan je donijeti u roku od pet radnih dana, u skladu sa propisima koji regulišu lično ime.

Zabranjeno je da organ koji odlučuje o promjeni imena uslovljava lice koje mijenja ime obavezom da uzme rodno neutralno ime.

Konačno i izvršno rješenje kojim se mijenja lično ime lica nadležni organ dužan je dostaviti nadležnom ministarstvu radi upisa u Evidenciju.

Promjena jedinstvenog matičnog broja građanina

Član 15.

Transrodna i interpolna osoba ima pravo na promjenu jedinstvenog matičnog broja građanina.

Zahtjev se dostavlja nadležnom organu u skladu sa propisima koji uređuju jedinstveni matični broj građanina, uz koji se obavezno dostavlja konačno i izvršno rješenje nadležnog organa kojim je usvojen zahtjev za promjenu pola u matičnom registru rođenih, novi izvod iz matičnog registra rođenih i konačno i izvršno rješenje nadležnog organa kojim je promijenjeno ime lica, ukoliko je prethodno promijenjeno ime.

Organ nadležan za odlučivanje o zahtjevu iz stava 2. ovog rješenja dužan je da odredi novi jedinstveni matični broj građanina u roku od tri dana od dana prijema zahtjeva.

Nadležni organ za određivanje jedinstvenog matičnog broja građanina dužan je matični broj građanina lica o čijem je zahtjevu odlučeno dostaviti nadležnom ministarstvu radi upisa u Evidenciju.

Promjena pola u drugim ličnim dokumentima

Član 16.

Transrodna i interpolna osoba, koje je upisano u Evidenciju ima pravo na promjenu oznake pola, imena i jedinstvenog matičnog broja građanina u svim ličnim dokumentima (lična karta, putna isprava, vozačka dozvola, radna knjižica, zdravstvena knjižica, diplome i druga uvjerenja o stečenom obrazovanju i stručnoj spremi i dr.).

Uz zahtjev za promjenu podataka o ličnosti iz stava 1. ovog zakona, lice podnosi nadležnom organu potvrdu iz Evidencije koju izdaje nadležno ministarstvo, a u kojoj je navedeno da je lice upisano u Evidenciju i podaci iz člana 13. stav 2. ovog zakona.

Nadležno ministarstvo dužno je u roku od tri dana od dana prijema zahtjeva izdati potvrdu iz stava 2. ovog člana.

Nova lična dokumenta nadležni organ dužan je izdati najkasnije u roku od trideset dana od dana prijema zahtjeva za izdavanje nove lične isprave.

Ukoliko lice zahtjeva izdavanje nove diplome ili drugih uvjerenja o stečenom obrazovanju i stručnoj spremi, odnosno zahtjeva izdavanje nove radne knjižice, dužno je nadležnom organu vratiti originale ličnih isprava čija izmjena se traži.

Prava iz radnog odnosa

Član 17.

Zaposlena transrodna osoba koja je u procesu prilagođavanja pola svom rodnom identitetu, ne smije trpjeti negativne posljedice u pogledu prava i obaveza iz radnog odnosa s obzirom na rodni identitet.

Ukoliko zaposleno lice dobije otkaz ugovora o radu ili su mu uskraćena ili ograničena prava iz radnog odnosa, a učini vjerovatnim da je tuženi izvršio akt diskriminacije po osnovu rodnog identiteta koji nije u skladu sa binarnom rodnom podjelom uloga, teret dokazivanja da nije bilo diskriminacije po tom osnovu je na tuženom poslodavcu.

Pravo na penzijsko osiguranje

Član 18.

Lice kome je promijenjena oznaka pola u ličnim dokumentima uslove za penziju ostvaruje po svom novostečenom polu, u skladu sa propisima koji regulišu penzijsko i invalidsko osiguranje.

Pravo na bračni i porodični život

Član 19.

Lice kome je promijenjena oznaka pola u ličnim dokumentima ima pravo da zaključi brak i registrovano partnerstvo, a u skladu sa propisima koji regulišu ovu oblast.

Transrodni roditelj ima sva prava i obaveze prema djetetu, koje je imao prije utvrđivanja života u drugačijem rodnom identitetu.

Organi starateljstva i drugi državni organi dužni su da pruže svu potrebnu pomoć porodici u kojoj roditelj prolazi kroz proces prilagođavanja života drugačijem rodnom identitetu odnosno procesu prilagođavanja pola rodnom identitetu, da bi porodica nastavila funkcionisati, uz poštovanje najboljeg interesa djeteta.

Sama činjenica postojanja transrodnosti kod roditelja ne smije negativno uticati na odluku nadležnog organa o vršenju roditeljskog prava i starateljstvu nad djetetom.

Imovinska i druga prava

Član 20.

Lice kome je promijenjena oznaka pola u ličnim dokumentima zadržava sva stvarnopravna, obligacionopravna, nasledna i druga imovinska prava; autorska prava, prava intelektualne svojine, kao i sva druga prava koja su vezana za ličnost, kao da promjene oznake pola u ličnim dokumentima nije ni bilo.

Nadzor

Član 21.

Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donetih za sprovođenje ovog zakona vrši nadležno ministarstvo.

KAZNENE ODREDBE

Član 22.

Novčanom kaznom u iznosu od 100 eura kazniće se:

1) Nadležni zdravstveni radnik koji u medicinsku dokumentaciju ne unese odgovarajuću

informaciju, suprotno odredbi člana 7. stav 5. ovog zakona;

2) Odgovorno lice u organu državne uprave, koje ne dostavi konačno i izvršno rješenje kojim se usvaja zahtjev za promjenu pola, suprotno odredbi člana 11. stav 7. ovog zakona;

3) Odgovorno lice u nadležnom organu koje konačno i izvršno rješenje kojim se mijenja lično ime lica ne dostavi nadležnom ministarstvu radi upisa u Evidenciju, suprotno odredbi člana 14. stav 5. ovog zakona;

4) Odgovorno lice u organu nadležnom za određivanje jedinstvenog matičnog broja građanina, ukoliko novi matični broj građanina lica o čijem je zahtjevu odlučeno ne dostavi nadležnom ministarstvu radi upisa u Evidenciju; suprotno odredbi člana 15. stav 4. ovog zakona;

5) Odgovorno lice u ministarstvu nadležnom za unutrašnje poslove, ukoliko licu ne izda potvrdu iz Evidencije u roku od tri dana od dana prijema zahtjeva, suprotno odredbi člana 16. stav 3. ovog zakona.

Član 23.

Novčanom kaznom u iznosu od 200 eura do 1,500 eura kazniće se fizičko lice, odnosno odgovorno lice u pravnom licu, državnom organu i jedinici lokalne samouprave ako:

1) U medicinskoj dokumentaciji ne postoji pisani pristanak transrodne osobe na predloženu medicinsku mjeru, suprotno odredbama člana 8. ovog zakona;

2) u roku od od pet radnih dana, po prijemu urednog zahtjeva, ne donese odluka o zahtjevu za promjenu oznake pola u matičnom registru rođenih; suprotno odredbi člana 11. stav 5. ovog zakona;

3) zahtjeva od lica koje je podnelo zahtjev da obavi dodatne medicinske preglede; suprotno odredbi člana 11. stav 6. ovog zakona;

4) u izvodu iz matične knjige rođenih stavi naznaku da je izvršena promjena oznake pola u matičnoj knjizi rođenih, suprotno odredbi člana 11. stav 8. ovog zakona;

5) podatke iz Evidencije obrađuje suprotno odredbi člana 13. stav 3. ovog zakona;

6) u roku od pet radnih dana, po prijemu urednog zahtjeva, ne donese odluka o promjeni imena, suprotno odredbi člana 14. stav 5. ovog zakona;

7) u roku od tri dana od dana prijema urednog zahtjeva ne odredi novi jedinstveni matični broj građanina, suprotno odredbi člana 15. stav 3. ovog zakona;

8) ako ne izda nova dokumenta u roku od 30 dana od dana prijema urednog zahtjeva, suprotno odredbi člana 16. stav 4. ovog zakona.

Član 24.

Novčanom kaznom u iznosu od 1,000 eura do 5,000 eura kazniće se pravno lice ako ne izda nova dokumenta u roku od 30 dana od dana prijema urednog zahtjeva, suprotno odredbi člana 16. stav 4. ovog zakona.

PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 25.

Podzakonski akt iz člana 13. stav 5. ovog zakona, nadležno ministarstvo je dužno donijeti u roku od 90 dana od danastupanja zakona na snagu.

Član 26.

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenom listu Crne Gore“.